

de leerlingen kunnen aangebracht worden. We hebben dus nood aan schrijfproducten om schrijfprocessen op maat aan te bieden. Op deze eerste stap, het schrijfproduct, willen we in deze voorstelling inzetten. We benaderen de vaardigheid vanuit een bredere culturele interesse en zetten in op nieuwsgierigheid en verwondering. Kunst, literatuur en taal vormen onze uitvalsbasis. Schrijven wordt communicatie, met inzet van observatie.

Referenties

- Dera J, J. Gubbels, J. van der Loo & J. van Rij (2023). *Vaardig met vakinhoud*. Amsterdam: Uitgeverij Coutinho.
- Galbraith, D. & V. Baaijen (2018). "The work of writing: Raiding the inarticulate". In: *Educational Psychologist*, 53 (4), p. 238-257.
- Graham, S. (2020). "The sciences of reading and writing must become more fully integrated". In: *Reading Research Quarterly*, 55 (1), p. 35-44.
- Queneau, R. (2014). *Stijloefeningen*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Smits, A. & A. Scheeren (2017). *Leren spellen met Spellet*. Utrecht: WOSO.
- Wolf, M. (2018). *Reader, come home*. New York: HarperCollins Publishers.

Ronde 2

Jenneke Wilms & Yonina Pullens
CPS Amersfoort
Contact: j.wilms@cps.nl
y.pullens@cps.nl

Geïntegreerd schrijven in vijf fasen: een goede voorbereiding is het halve werk!

1. Inleiding

In de nieuwe Nederlandse kerndoelen worden de verschillende vaardigheden (lezen, schrijven, luisteren en spreken) geïntegreerd aangeboden. Daarnaast zijn er doelen op het gebied van reflectie en evaluatie. Dit lijkt een behoorlijke uitdaging. In de workshop leer je hoe je dit, wanneer het op schrijven aankomt, toch gemakkelijk realiseert. In deze bijdrage geven we enige achtergrondinformatie.

2. Nieuwe kerndoelen

Binnen het schoolvak Nederlands hebben scholen in de onder- en bovenbouw een bepaalde opdracht die door de overheid geformuleerd is in kerndoelen en exameneisen. De kerndoelen uit 2006 waren erg globaal geformuleerd. Dat was destijds een bewuste keuze, maar bleek weinig houvast te bieden voor scholen en leraren. Bovendien waren ze erg gericht op specifieke vaardigheden die hebben geleid tot verkaveling binnen het leergebied en tot verarmd tekstaanbod. De nieuwe kerndoelen zijn concreter geformuleerd en focussen op aanbodsdoelen (gericht op de school) en beheersings- en ervaringsdoelen (gericht op de leerling). Hiermee heeft de school een duidelijkere opdracht.

Voor het vak Nederlands betekent dit dat leerlingen een samenhangend geheel aan kennis, vaardigheden en houdingen ontwikkelen op het gebied van communicatie, taal en literatuur, en dat ze inzicht en vertrouwen krijgen in zichzelf als taalleerder. Ze leren doelgericht lezen, schrijven, kijken, luisteren, spreken en gesprekken voeren in authentieke en betekenisvolle situaties, en kunnen onderbouwd oordelen over taal- en literatuurkwesties. Ook reflecteren ze op keuzes in eigen taalgebruik en talig repertoire, en beschouwen ze de keuzes die door anderen gemaakt zijn.

In deze bijdrage wordt ingegaan op hoe je de verschillende vaardigheden geïntegreerd kunt aanbieden en hoe je in je lessen aandacht kunt hebben voor de doelen op het gebied van reflectie en evaluatie. We focussen in dit geval op schrijven en het schrijfproces.

3. Noodzaak van schrijven

Goede schrijfproducten kunnen maken, is noodzakelijk om goed te kunnen functioneren in onderwijs, werk en samenleving. Bovendien is de activiteit van het schrijven ook weer een middel om te leren, een manier om kennis te verwerven en te verwerken (Loman 2022). Met aandacht voor schrijfinstructie kun je bovendien het lezen, spreken en denken van je leerlingen verbeteren (Hochman & Wexler 2017).

Schrijven op school vinden veel leerlingen lastig. Leraren ervaren dat veel leerlingen het moeilijk vinden om een langere tekst goed op te bouwen en hun boodschap helder over te brengen. Schrijven is dan ook een complex proces. Je doet veel dingen tegelijkertijd. Je denkt na over wat je wilt schrijven, hoe je wilt schrijven, waar je wat wilt plaatsen en of je boodschap goed overkomt (Flower & Hayes 1984 in: Dera e.a. 2023). Vooral in het voortgezet onderwijs verwachten we van leerlingen dat ze al een bepaald schrijfniveau hebben en dat ze al goed langere teksten kunnen schrijven. Dat blijkt vaak niet het geval. Belangrijk is te beseffen dat alle teksten opgebouwd zijn uit zinnen en dat het daarom goed is om te beginnen om die goed te formuleren. Van daaruit kun je

dan uitbreiden naar alinea's en teksten (Hochman & Wexler 2017). Met een goede didactiek en instructie kun je je leerlingen bij het complexe schrijfproces ondersteunen. Belangrijk is daarbij dat er niet alleen aandacht is voor het product, maar vooral ook voor het proces (Loman 2022). Door het proces in fasen te verdelen, zorg je ervoor dat er minder snel cognitieve overbelasting plaatsvindt voor de leerling (Brouwer e.a. 2022; Loman 2022).

4. Het vijfphasenmodel

Er zijn verschillende modellen om het schrijfproces in fasen te verdelen. Bij al deze modellen komen drie hoofdprocessen (fasen) van het schrijven terug:

1. plannen;
2. schrijven;
3. reviseren.

In deze bijdrage is gekozen voor het vijfphasenmodel (Loman 2022). Dit model concreetiseert de drie fasen verder en geeft voor, tijdens en na het schrijven houvast aan leerling en docent. Het bestaat uit de volgende vijf fasen:

1. oriëntatie;
2. schrijfpdracht;
3. schrijven;
4. revisie: bespreken/feedback en herschrijven;
5. publicatie: verzorgen en publiceren.

Door de verschillende fasen van het schrijfproces – en vooral de voorbereidende fase en de feedbackfase – slim te benutten, gebruik je inhoudelijk nadenken en reflectie om een kritische houding te stimuleren. In de workshop wordt om die reden met name op deze fasen ingegaan. Het helpt leerlingen beter schrijven. Door tegelijkertijd rijke teksten¹ aan te bieden waaruit de leerlingen informatie voor hun schrijfproduct kunnen halen en leerlingen samen te laten spreken over de inhoud van deze teksten, integreer je meteen de taalvaardigheden: lezen, spreken, luisteren en schrijven.

In de oriëntatiefase oriënteren de leerlingen zich op het onderwerp. Je kunt hiervoor een onderwijsleergesprek voeren, maar je kunt er ook voor kiezen om de leerlingen een rijke tekst te laten lezen. De inhoud van deze tekst kun je laten verwerken in een *mindmap* of je bedenkt kernzinnen die de leerlingen aanvullen. De *mindmap* of kernzinnen kunnen de leerlingen verwerken tot een eerste alinea. Op die manier schenk je meteen aandacht aan het formuleren van goede zinnen (Hochman & Wexler 2017). Wil je ervoor zorgen dat leerlingen de inhoud van deze tekst beter tot zich nemen, dan is het van belang dat de leerlingen wat in deze fase geschreven wordt, met de hand schrijven.

Uit onderzoek is gebleken dat er veel meer breinactiviteit is bij het schrijven met de hand dan bij het schrijven met een laptop (van der Weel & van der Meer 2024).

Hoewel er in de oriëntatiefase waarschijnlijk al enige aandacht is geweest voor de opdracht, is het in de volgende fase, de opdrachtfase, van belang dat er expliciet aandacht is voor de leerdoelen en de eisen aan het eindresultaat. Zeker nu leerlingen de mogelijkheid hebben om teksten te genereren met AI zijn de leerdoelen extra van belang (Last & Sprakel 2024). Na deze fase zit de voorbereiding erop en hebben de leerlingen genoeg informatie om te schrijven in de schrijffase. Dat doen ze zelfstandig.

Wanneer de eerste versie klaar is, volgt de revisiefase. Deze bestaat uit twee delen: het bespreken van de tekst waarbij de leerlingen feedback krijgen en het herschrijven van de tekst. Vooral door het krijgen van feedback worden leerlingen betere schrijvers. Bij het geven van feedback is het van belang dat leerlingen feedback krijgen op inhoud (en minder op taalverzorging). Wordt het schrijfdoel bereikt? Is de toon juist? Klopt de informatie? In deze fase kun je de leerlingen goed laten samenwerken: het geven en krijgen van peerfeedback verbetert het schrijfproduct (Double e.a. 2020, in: Dera e.a. 2023). Een goede instructie en begeleiding waarbij de leerlingen elkaar feedback geven, is van belang (Loman 2022). Als de leerlingen op basis van de feedback de tekst herschreven hebben, volgt de laatste fase: de publicatiefase. In deze fase zorgt de leerling ervoor dat de tekst gepubliceerd kan worden. Kloppen de spelling en formulering? In deze fase kun je het schrijfvaardigheidsonderwijs koppelen aan taalverzorgingsonderwijs.

Door schrijven te koppelen aan meerdere vaardigheden, de inhoud van het schrijfproduct betekenisvol te maken en leerlingen te laten samenwerken zorg je voor meer motivatie en worden leerlingen betere schrijvers.

Referenties

- Bouwer, R., L. van Ockenburg, J. van der Loo & D. van Weijen (2022). 'Literatuurstudie naar de kenmerken van effectief schrijfonderwijs in het voortgezet onderwijs'. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Dera J., J. Gubbels, J. van der loo & J. van Rijt (2023). *Vaardig met vakinhoud, handboek vakdidactiek Nederlands*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Hochman, J. & N. Wexler (2017). *The Writing Revolution: A Guide to Advancing Thinking Through Writing in All Subjects and Grades*. New York: Wiley.
- Last, B. & T. Sprakel (2024). *Chatten met Napoleon*. Meppel: Boom Uitgeverij.
- Loman, E., H. Strating & J. Aarssen (2022). *Focus op het schrijfproces*. Amersfoort: CPS Uitgeverij.

Van der Weel F. & A. van der Meer (2024). “Handwriting but not typewriting leads to widespread brain connectivity: a high-density EEG study with implications for the classroom”. In: *Front. Psychol.* Online raadpleegbaar op: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2023.1219945/full>.

Van Koeven, E. & A. Smits (2023). *Rijke taal (V)MBO*. Meppel: Boom Uitgeverij.

Noot

- ¹ Rijke teksten zijn authentiek, in hun oorspronkelijke vorm, niet verarmd of verrijkt, geschreven door schrijvers die met naam worden genoemd en die aanzetten tot verbeelding, emotie, interesse, nieuwsgierigheid en/of tot nadenken (van Koeven & Smits 2023).

Ronde 3

Kaat Rykaert

Katholiek Onderwijs Vlaanderen

Contact: kaat.rykaert@katholiekonderwijs.vlaanderen

Feedback op schrijfoopdrachten: werkvormen en *tools*

De Belgische komiek Philippe Geubels deed in zijn programma *Geubels en de Belgen* ooit de uitspraak dat leerkrachten niet echt verbeteren, want dat hij nog nooit een examen had teruggekregen waarvan hij dacht dat het er na revisie van de leerkracht beter op was geworden. Wanneer Geubels deze uitspraak doet, heeft hij meteen de lachers op zijn hand, maar ik durf te beweren dat deze oneliner niet geldt voor leerkrachten Nederlands die schrijftaken verbeteren. Als ik, als leraar Nederlands, een schrijftaak teruggaf aan een leerling, was die taak er net veel beter op geworden. En dat was een groot probleem! Doordat ik alle fouten al uit de taak had gehaald, had de leerling niet beter leren schrijven; wel integendeel. Ik concludeerde dus: dit moet anders én beter kunnen.

Ik sprokkelde doorheen de jaren vanuit verschillende bronnen werkvormen en *tools* bij elkaar die mijn schrijfonderwijs drastisch veranderden. Ik deel in de presentatie een aantal van deze *tools* en werkvormen. In deze tekst haal ik er telkens maar een voorbeeld uit. Meer praktijkvoorbeelden komen tijdens mijn presentatie aan bod. De bronnen waar ik de werkvormen en *tools* uit haalde, staan onderaan deze tekst opgelijst. Ook meer wetenschappelijke onderbouwing is in deze bronnen terug te vinden.